

Brzozowski, Stanisław

Władysław Szafer 1886-1970

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/3, 595-602

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V

WŁADYSŁAW SZAFER 1886—1970

16 listopada 1970 r. zmarł w Krakowie prof. dr Władysław Józef Szafer, nestor polskiej botaniki i jedna z czołowych postaci nauki polskiej. Urodził się 23 VII 1886 w Sosnowcu jako syn Mieczysława i Marianny z Radziwonowskich; ojciec jego ukończył w Monachium architekturę, ale całe życie pracował jako inżynier budowy dróg i mostów w Galicji. Prof. Szafer ukończył gimnazjum klasyczne w Rzeszowie, w latach 1905—1908 studiował botanikę na Uniwersytecie Wiedeńskim u profesorów R. Wettsteina, J. Wiesnera, E. Schiffnera, F. Vierhappera i L. Adamowicza, a w latach 1908—1910 na Uniwersytecie we Lwowie u M. Raciborskiego, którego był asystentem i u którego się doktoryzował w 1910 r. Dalsze studia specjalistyczne w zakresie botaniki leśnej i anatomii drewna odbył w latach 1910—1912 w Wiedniu u prof. Wilhelma w Hochschule für Bodenkultur, a potem w zakresie gleboznawstwa u prof. Rehmana w Monachium. W latach 1912—1919 był profesorem botaniki w Wyższej Szkole Lasowej we Lwowie. Zmobilizowany w czasie I wojny światowej pracował jako bakteriolog armii austriackiej w Krakowie, Kielcach i Lublinie, a następnie — jako hodowca roślin leczniczych. W 1917 r. został powołany, po śmierci Mariana Raciborskiego, na kierownika Katedry Systematyki i Geografii Roślin oraz na stanowisko

dyrektora Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Na obydwu stanowiskach pozostawał aż do przejścia w stan emerytalny, który nastąpił w 1960 r. Profesor Szafer na Uniwersytecie Jagiellońskim pełnił wiele zaszczytnych funkcji: w latach 1931—1932 był dziekanem Wydziału Filozoficznego, w 1936—1938 rektorem, w 1940—1945 rektorem tego uniwersytetu w Krakowie, w 1945—1947 prorektorem UJ.

Wielki uczyony całe życie poświęcił botanice, z której ogłosił 693 prace. Umysłem syntetycznym a równocześnie analitycznym potrafił ogarnąć całokształt problematyki w zakresie botaniki krajowej i światowej, a także jej poszczególne dziedziny, z których najbliższe były mu ochrona przyrody, geografia i socjologia roślin oraz paleobotanika. Po I wojnie światowej zorganizował ruch ochrony przyrody w Polsce, pełnił obowiązki delegata Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do spraw Ochrony Przyrody w Polsce, stworzył i redagował urzędowy organ ministerialny z tego zakresu „Biuletyn Informacyjny” oraz organ Państwowej Rady Ochrony Przyrody „Ochrona Przyrody”. W 1945 r. zainicjował i do śmierci wydawał czasopismo popularno-naukowe z dziedziny ochrony przyrody „Chrońmy przyrodę ojczystą”. W zakresie paleobotaniki wydawał od 1958 r. „Acta Paleobotanica”, a za całość swej działalności w zakresie badań flory czwartorzędu wyróżniony został przez botaników światowych wysoko cenionym medalem A. Pencka.

Od 1920 r. Profesor Szafer był członkiem, a następnie wiceprezesem Polskiej Akademii Umiejętności, od 1952 r. członkiem i wiceprezesem Polskiej Akademii Nauk, organizatorem i dyrektorem w jej ramach Instytutu Botaniki oraz Zakładu Ochrony Przyrody, redaktorem wydawnictw naukowych obu tych instytucji.

Będąc międzynarodowym autorytetem w botanice, wielokrotnie reprezentował naukę polską na terenie światowym. Jego tytaniczna naukowa oraz organizacyjno-naukowa działalność znalazła odbicie w powszechnym międzynarodowym i krajowym uznaniu. Uniwersytety: krakowski, lubelski i Karola w Pradze obdarzyły Go doktoratami *honoris causa*; Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody, Międzynarodowy Komitet Parków Narodowych, Wszeczwiązkowe Towarzystwo Botaniczne w Leningradzie, Polskie Towarzystwo Botaniczne, Polskie Towarzystwo Geologiczne, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Polskie Towarzystwo Leśne, Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika oraz Liga Ochrony Przyrody nadały Mu członkostwo honorowe; poza tym był członkiem zagranicznym Royal Society of Edynburgh, Akademii Naukowych duńskiej w Kopenhadze, węgierskiej w Budapeszcie, fińskiej w Helsinkach, niemieckiej Leopoldina w Halle. Profesor Szafer był również członkiem towarzystw botanicznych w Holandii, Francji, Szwajcarii, Niemczech, Szwecji, a także członkiem Societas pro fauna et flora fennica, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego.

Laureat nagrody państwowej I stopnia, nagród Warszawskiego Towarzystwa Naukowego oraz m. Krakowa, odznaczony był orderem Sztandaru Pracy I klasy, Komandorią i Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN profesor Szafer związał się w ostatnich latach swego życia, chociaż w całej Jego twórczości odnajdujemy ślady zainteresowań historycznych. Niejednokrotnie prace specjalistyczne z botaniki poprzedzał obszernymi wstępami historycznymi. Również w polemikach naukowych przedstawiał omawiane zagadnienia

w szerokich granicach historycznych, wreszcie wspomnieć trzeba i działalność geologiczno-historyczną. Jakkolwiek Profesor zarzekał się, że historią botaniki czy nauk przyrodniczych w sensie dosłownym zajmować się będzie pod koniec swego życia (i rzeczywiście, odsetek tych prac rósł stopniowo z wiekiem), jednak na blisko 700 publikacji 116 ma charakter ściśle historyczny. Długie życie, kontakt z trzema pokoleniami uczonych i wyjątkowa pozycja w nauce polskiej, spowodowały, że mógł i potrafił napisać ponad 50 prac z biografistyki. Były to wspomnienia poświęcone nie tylko wybitnym botanikom polskim: umiłowanemu mistrzowi Marianowi Raciborskiemu, Stefanowi Jentysowi, Stanisławowi i Marianowi Sołkowskiemu, Eustachemu Wołoszczakowi, Rafałowi Czerwiakowskiemu, Janowi Grochmalickiemu, Dezyderemu Szymkiewiczowi, Adamowi Wodziczce, Aleksandrowi Kozikowskiemu, ale także postaciom mniej znanym: Julianowi Ejsmondowi, Stanisławowi Czerwińskiemu, Władysławowi Lichtarowiczowi, Janowi Korzonkiewiczowi, Augustowi Krasickiemu, Aleksandrowi Janowskiemu, Edwardowi Schechtelowi. Pisał również o wybitnych uczonych obcych (por. poz. w wykazie publikacji: 10, 15, 24, 28, 34). Spośród prac historycznych, poza biografiami, osiem prac poświęcił botanice i Uniwersytetowi w Krakowie, czternaście dziejom różnych gałęzi botaniki, jak florystyka, geografia roślin, ochrona przyrody. Pięć prac o roli roślin w dziejach sztuki, pięć poświęcił darwinizmowi i znaczeniu teorii ewolucji dla botaniki, dwie historii rolnictwa, osiem przeszłości różnych instytucji botanicznych: jak np. stworzonemu przez Niego Instytutowi Botaniki PAN czy parkom narodowym w Tatrach, Pieninach, Białowieży, Górach Świętokrzyskich, Bieszczadach.

Bezpośredni kontakt Profesora Szafera z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN datował się od 1964 r. Wówczas na prośbę prof. Jerzego Fiericha zgodził się współpracować z reaktywowanym Zespołem Historii Botaniki, na którego kierownictwo zaproponował doc. dr Ludmiłę Karpowiczową. W zebraniach tego zespołu brał zawsze żywy udział, chętnie recenzował powstające w nim prace i inspirował nową tematykę. W 1965 r. wziął udział w XI Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki, przewodnicząc Sekcji Botanicznej w Krakowie, w której wygłosił referat *Les étapes principales de l'histoire de la botanique en Pologne* oraz urządził wystawę historyczno-botaniczną w Instytucie Botaniki PAN z własnych materiałów naukowych.

W 1967 r. na specjalnej sesji w Ośrodku Krakowskim ZHNiT PAN wygłosił większy referat *Twórczość w życiu naukowca, próba analizy naukoznawczej*. W nim, na podstawie analizy życiorysów 70-ciu wybitnych botaników XIX i XX wieku, wysunął tezę o pewnych prawidłowościach występujących w życiu uczonych. Tematykę tę rozszerzył w referacie przesłanym do Paryża na XII Kongres Historii Nauki. 12 kwietnia 1969 r. wygłosił na zebraniu Zespołu Historii Botaniki kolejny referat naukoznawczy *Analiza zbiorowej pracy naukowej*, będący kontynuacją poprzednich badań. 15 listopada 1968 r. na zebraniu Zespołu Rolnictwa w Krakowie wygłosił referat o znaczeniu Wyższej Szkoły Lasowej we Lwowie dla rozwoju nauk leśnych w Polsce. W ostatnich latach Profesora Szafera pasjonowały różne tematy z średniowiecznej historii botaniki, jak np. czeskie wpływy na botanikę śląską, najdawniejsza uchwytna nomenklatura botaniczna w języku polskim, zagadnienia uprawy winorośli i przyklasztornych ogrodów farmaceutycznych. Prace te jednak nie wysunęły się poza fazę kwerendy. Nosił się także z zamiarem napisania syntezy

botaniki polskiej w rozwoju dziejowym, na co zabrakło Mu już — niestety — sił. Napisał natomiast dwie prace wspomnieniowe, jedną *Moje publikacje 1908—1965* wydrukowano w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej”, drugą *Wspomnienia przyrodnika. Moi profesorowie, moi koledzy, moi uczniowie* ma wkrótce wydać Ossolineum. Mimo poważnego wieku odszedł w pełni sił twórczych i rzadko kiedy zgon wybitnego uczonego jest tak wielką stratą dla nauki i społeczeństwa polskiego.

Stanisław Brzozowski

WYKAZ PRAC PROF. WŁADYSŁAWA SZAFERA
Z ZAKRESU HISTORII NAUKI *

1. Zasługi Wincentego Pola dla geografii roślin w Polsce. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności* T. 50: 1916 ss. 29.
2. Antoni Żmuda. *Kosmos* T. 41: 1916 s. 245—248.
3. Marian Raciborski 1863—1917. *Więś i Dwór* R. 6: 1917 z. 11—12 s. 13—16.
4. Śp. Prof. dr Marian Raciborski. *Pamiętnik Fizjograficzny* T. 24: 1917 s. nlb. 13—14.
5. Marian Raciborski. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności* T. 51: 1917 s. XXVII—XL.
6. Zasługi M. Raciborskiego dla fizjografii polskiej. *Kosmos* T. 42: 1919 s. 83—89.
7. Stefan Jentys. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU* T. 53/54: 1919/20 s. 53—54.
8. Eustachy Wołoszczak. *Tamże* s. 40—42.
9. Dr Eugeniusz Kiernik. *Ochrona Przyrody* Z. 2: 1920 s. 98.
10. Hugo Conwentz. *Tamże* Z. 4: 1924 s. 114—115.
11. Franciszek Ksawery Prauss. *Tamże* Z. 6: 1926 s. 139.
12. Kraków jako ośrodek pracy fitogeograficznej. *Wiadomości Geograficzne* R. 5: 1927 s.
13. W dziesięciolecie śmierci Mariana Raciborskiego. *Kosmos* R. 52: 1927 s. 203—219.
14. Zarys rozwoju geografii roślin w Polsce w ostatnim 50-leciu. *Kosmos* Tom jubileuszowy 1: 1928 s. 64—86.
15. Paweł Sarasin. *Ochrona Przyrody* Z. 9: 1929 s. 142.
16. Julian Ejsmond. *Tamże* Z. 10: 1930 s. 248.
17. Profesor B. Pater i jego działalność. *Wiadomości Farmaceutyczne* T. 58: 1931 s. 609—611.
18. Dr Sławomir Czerwiński. *Ochrona Przyrody* Z. 11: 1931 s. 196.
19. Krótki zarys historii rozwoju flory na ziemi. *Wszechświat* R. 38: 1932 s. 86—89.
20. Polichromia roślinna w ołtarzu Wita Stwosza. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* V. 9: 1932 s. 33—43.
21. Władysław Lichtarowicz. *Ochrona Przyrody* Z. 12: 1932 s. 158.
22. Ks. dr Jan Korzonkiewicz. *Tamże* s. 158.

* Podstawą sporządzenia wykazu prac do 1966 r. był spis publikacji W. Szafera zamieszczony w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej” (Ser. B. z. 13: 1967), obejmujący 659 pozycji bibliograficznych oraz *Bibliografia prac profesora Władysława Szafera z zakresu ochrony przyrody* zestawiona przez Wandę Kulczyńską („Ochrona Przyrody” R. 26: 1959 s. 450—483). Z uwagi na to, że oba te wykazy zawierają wiele braków i niedokładności, znaczną większość zarejestrowanych pozycji bibliograficznych sprawdzono drogą autopsji (przyp. redakcji).

23. Z dziejów ochrony przyrody. W: Skarby przyrody i ich ochrona. Warszawa 1932 s. 16—36, ilustr.
24. Karol Goebel i Marian Raciborski. *Przyroda i Technika* R. 13: 1934 s. 97—105, ilustr.
25. Twórczość naukowa Mariana Raciborskiego, jej źródła i drogi rozwojowe. *Nauka Polska* T. 20: 1935 s. 27—48.
26. Dr Karol Wallisch. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU* 1935 s. 68—69.
27. Wiktor Kuźniar. *Kwartalny Biuletyn Informacyjny Ochrony Przyrody*. R. 5: 1935 nr s. 17.
28. Prof. dr Leonard Cockayne. *Ochrona Przyrody* Z. 15: 1935 s. 323.
29. Jan Grochmalicki. *Kwartalny Biuletyn Informacyjny Ochrony Przyrody* R. 6: 1936 nr 1—2 s. 18.
30. Rzut oka na stan obecny ochrony przyrody w Polsce na tle 17-letniej działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Kraków 1937 Państwowa Rada Ochrony Przyrody ss. 22, tabl. 2.
31. Kwiaty w naturze i w sztuce. Lwów 1939 K. S. Jakubowski ss. 127 (wspólnie z Janiną Szaferową).
32. Marian Sokołowski jako działacz ochrony przyrody. *Kwartalny Biuletyn Informacyjny Ochrony Przyrody* R. 9: 1939 nr 1 s. 12—21.
33. Marian Sokołowski. *Tamże* nr 2 s. 15—17.
34. Profesor Karol Schroeter. *Tamże* nr 1 s. 20.
35. Prof. Henryk Brockmann-Jerosch. *Tamże* nr 1 s. 20.
36. Kronika żałobna. *Chrońmy przyrodę ojczystą*. R. 1: 1945 nr 2—3 s. 43—44.
37. Uniwersytet Jagielloński w latach wojny 1939—1945. *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego* za okres wojny 1939—1945 oraz za rok akademicki 1945. Kraków 1946 s. 13—26.
38. Czerwiakowski Napoleon Ignacy Rafał 1808—1882. W: *Polski Słownik Biograficzny* T 4: 1938 s. 348—350.
39. Garść wspomnień o Janie Grochmalickim *Pamiętnik Zakładu Badania Drzew i Lasów w Kórniku* T. 1: 1946 s. 23—25.
40. Marian Raciborski. Zabytki przyrody. Przedruk z oryginału z roku 1900. Wstępem i przypisami zaopatrzył Władysław Szafer. Państwowa Rada Ochrony Przyrody Kraków 1947 ss. 26, ilustr.
41. Jan Kochanowski. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 3: 1947 nr 1—2 s. 45—46.
42. August Krasicki. *Tamże* s. 46.
43. Wspomnienie pośmiertne o Aleksandrze Janowskim. *Tamże* nr 11—12 s. 19.
44. Stanisław Sokołowski. *Sylwan* R: 1947 s. 7—10, tabl. 1.
45. Dezydery Szymkiewicz. *Wszechświat* 1948 z. 10 s. 289—290.
46. Marian Raciborski (1863—1917). Obraz życia, twórczości naukowej i pracy społecznej. Warszawa 1948 Spółdz. Wydawn. „Wiedza” ss. 86, 1 nlb, ilustr.
47. Adam Wodziczko. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 4: 1948 nr 9—10 s. 3—17.
48. Kwiaty w naturze i sztuce. Warszawa 1948. Spółdz. Wydawn. „Wiedza” s. 150, 2 nlb., ilustr. (wspólnie z Janiną Szaferową).
49. Jerzy Lilpop 1888—1945. *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego* R. 19: 1949 s. 109—112, ilustr.
50. Bronisław Jaroń 1905—1942. *Tamże* s. 53—54.
51. Garść wspomnień o Janie Nowaku. *Tamże* s. 190—194.
52. Józef Kostyrko. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 7: 1951 nr 11—12 s. 49.
53. Jadwiga Wołoszyńska. *Tamże* s. 50.
54. Szymon Wierdak i wykaz prac naukowych napisanych przez Szymona Wierdaka. *Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego* V. 7: 1951 s. 295—298, ilustr.

55. Antoni Wróblewski i wykaz prac naukowych i artykułów napisanych przez Antoniego Wróblewskiego w latach od 1908 do 1938. *Rocznik Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego* V. 7: 1951 s. 286—294.
56. Dezydery Szymkiewicz. *Kosmos* R. 66: 1948—1951 z. 1/3 s. 5—13 (tekst również w języku francuskim).
57. Wstęp. W: Tatrzański Park Narodowy. Wyd. 1. Kraków 1955. s. 5—7. Por. poz. 77.
58. Prof. Aleksander Kozikowski 1879—1956. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 13: 1957 z. 5 s. 33.
59. Adam Starzeński 1872—1956. *Tamże* s. 34.
60. Edward Schechtel. *Tamże* s. 35.
61. Pierwsze karty z historii Białowieskiego Parku Narodowego. *Kosmos* Seria A. R. 6: 1957 z. 5 s. 469—475, ilustr.
62. Analiza pyłkowa w zastosowaniu do badań historii kultury materialnej człowieka. *Kultura i Społeczeństwo* T. 2: 1958 nr 1 s. 50—64.
63. Kwiaty w naturze i sztuce. Warszawa 1958 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 130, 5 nlb, tabl. 1, ilustr.
64. O początkach kultury rolniczej w okolicy Rzeszowa. *Rocznik Województwa Rzeszowskiego* R. 1: 1958 z. 2 s. 5—12.
65. Puti razwitija ochrany prirody w Polsce. *Żurnal Polskiej Akademii Nauk* T. 3: 1958 z. 2 s. 37—58, ilustr.
66. Secale cereale und Triticum spelta in Neolithicum von Polen. *Veroeffentlichungen des Geobotanischen Institutes Ruebel in Zuerich* 1958 H. 34 s. 132.
67. Botanika w Krakowie w okresie wojny 1939—1945. Kraków 1959 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 32.
68. Narodziny myśli o ewolucji organizmów. W stulecie dzieła Karola Darwina „O powstaniu gatunków” *Kosmos* Seria A R. 8: 1959 z. 3 s. 213—223, mapa.
69. Narodziny wielkiej myśli. W stulecie dzieła Karola Darwina „O powstawaniu gatunków” *Biologia w Szkole*. R. 12: 1959 nr 5 s. 249—259, ilustr.
70. Rodowody drzew w świetle ewolucji. Szczecin 1959 Państwowe Wyd. Naukowe ss. 15, ilustr. Szczecińskie Tow. Naukowe, Wydział Nauk Przyrodniczo-Rolniczych. T. 1 z. 2.
71. Rozwój ochrony przyrody w Polsce. *Geografia w Szkole* R. 13: 1960 nr 3 s. 105—121, ilustr.
72. Jak Darwin stał się ewolucjonistą? *Problemy* R. 17: 1961 nr 3 s. 146—152, ilustr.
73. Siedem lat rozwoju Instytutu Botaniki (1953—1960). *Nauka Polska* R. 9: 1961 nr 3 s. 83—108.
74. Seven Years of the Botanical Institute (1953—1960). *The Review of the Polish Academy of Sciences* V. 6: 1961 nr 3 s. 41—56, ilustr.
75. Siemiletnia diejatielnost Instytutu Botaniki (1953—1960). *Żurnal Polskiej Akademii Nauk* T. 6: 1961 nr 3 s. 45—64, ilustr.
76. Narodziny wielkiej myśli. *Problemy* R. 17: 1961 nr 2 s. 7—17.
77. Wstęp. W: Tatrzański Park Narodowy Wyd. 2. Kraków 1962 s. 5—13.
78. Pamiętne wydarzenia w ochronie przyrody w ostatnich stu latach. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 19: 1963 z. 1 s. 3—10.
79. Wierzyby w świetle ewolucji. *Wszechświat* 1963 z. 1 s. 1—5, ilustr.
80. Historia i osiągnięcia botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim na tle 600-lecia jego istnienia. *Krajowa Agencja Informacyjna*, numer specjalny, czerwiec 1963.
81. Historia utworzenia na Babiej Górze Parku Narodowego. Babiogórski Park Narodowy. Kraków 1963 s. 9—20, ilustr.

82. Stanisław Małkowski. 1890—1962. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 19: 1963 z. 3 s. 32—33, ilustr.
83. Witold Sławiński. 1888—1962. *Tamże* s. 33—34.
84. Bolesław Hryniewiecki (1876—1963). Ważniejsze prace naukowe i artykuły... z zakresu ochrony przyrody. *Tamże* z. 4 s. 40—42, ilustr.
85. W stulecie urodzin Mariana Raciborskiego. *Ochrona Przyrody* R. 29: 1963 s. 9—16.
86. Zarys historii botaniki w Krakowie na tle sześciu wieków Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 1964 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 168, nlb. 2, tabl. 13, portr. 4, ilustr.
87. Dwanaście lat walki o utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 20: 1964 z. 16. s. 3—20, ilustr.
88. Bolesław Hryniewiecki 1875—1963. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 9: 1964 s. 75—83, ilustr.
89. Wstęp. W: *Alma Mater w podziemiu*. Kraków 1964 s. 1—6.
90. U źródeł ideologii ochrony przyrody w Polsce. *Przyroda Polska*. R. 8: 1964 nr 6 s. 5, 12.
91. Uniwersytet Jagielloński w okresie hitlerowskiej okupacji. *Dziennik Polski* R. 20: 1964 nr 16, 22, 28, 34, 40, 46, 52.
92. Historia Ogrodu Botanicznego w Krakowie. *Tygodnik Powszechny* R. 18: 1964 nr 19 s. 3, ilustr.
93. Dwudziestolecie czasopisma „Chrońmy przyrodę ojczystą”. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 21: 1965 z. 1 s. 3—8.
94. Stanisław Sokołowski — profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego (1865—1942). *Sylvan* R. 109: 1965 nr 6 s. 1—12, ilustr.
95. Zarys historii ochrony przyrody w Polsce. W: *Ochrona przyrody i jej zasobów*. Kraków 1965. T. 1. s. 51—123.
96. *The History of Polish Botany*. W: *Essays in biohistory*. Amsterdam 1966 s. 291—298.
97. Karty milenijne w historii ochrony przyrody w Polsce. *Zeszyty naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 10: 1967 nr 1 s. 27—37, ilustr.
98. Moje publikacje (1908—1965). *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* Seria B z. 13: 1967 s. 103—144.
99. Przed utworzeniem Parku Narodowego w Bieszczadach. *Chrońmy przyrodę ojczystą* R. 23: 1967 z. 5 s. 14—17.
100. [Przemówienie na uroczystości jubileuszowej]. *Kosmos* Seria A R. 16: 1967 z. 2 s. 124—129.
101. *Age and Creativity in Science*. W: *Etudes d'Histoire de la Science et de la Technique*. Wrocław 1968 s. 12—17.
102. *Creativity in a Scientist's Life: an Attempt of Analysis from the Standpoint of the Science of Science*. *Organon* Nr 5: 1968 s. 3—39.
103. Les étapes principales de l'histoire de la botanique en Pologne. XI Congrès International d'Histoire des Sciences. Sommaires. Warszawa 1968 s. 348.
104. Maria Brehmówna. *Wiadomości Botaniczne* T. 12: 1968 z. 2, s. 135—137, ilustr.
105. Marian Raciborski. W pięćdziesiąt rocznicę śmierci. 1863—1917. Kraków 1968 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 30, nlb. 2, tabl. 1, ilustr.
106. Opening Address of the Cracow Session 28 August 1965. W: *Actes du XIe Congrès International d'Histoire des Sciences*. V. 5. Wrocław 1968 s. 317—318.
107. Przedmowa. W: M. Raciborski: *Systematyka dynamiczna*. *Wszechświat* 1968 z. 1 s. 2—4, ilustr.
108. Twórczość w życiu naukowca. Próba analizy naukoznawczej. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Seria B. z. 14: 1968 s. 123—186.

109. Wspomnienia o profesorze Ludomirze Sawickim. W: Ludomir Sawicki. W 80-tą rocznicę urodzin (1884—1964). Warszawa 1968 s. 97—103.
110. Z moich wspomnień o Stanisławie Pawłowskim. W: Stanisław Pawłowski. W dwudziestą rocznicę zgonu (1940—1965). Warszawa 1968 s. 103—109, ilustr.
111. Concise History of Botany in Cracov against the background of six Centuries of the Jagiellonian University, Warsaw 1969 ss. 171, tabl. 10, ilustr. Tyt. oryg.: Zarys historii botaniki w Krakowie na tle sześciu wieków Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Kraków 1964).
112. Zasługi Wandy Kulczyńskiej dla ochrony przyrody w Polsce *Chrońmy przyrodę ojczystą*. R. 25: 1969 z. 2 s. 5—14, ilustr.
113. Bronisław Szafran. 1897—1968. *Tamże* z. 4. s. 28—29, ilustr.
114. Jak powstała Państwowa Rada Ochrony Przyrody. *Tamże* z. 6, s. 9—13.
115. Kalendarz ważniejszych wydarzeń z działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Polsce w okresie 50 lat (1919—1969). *Tamże* s. 14—23 (wspólnie z Jadwigą Gawłowską).
116. Twórczość naukowa profesora Bogumiła Pawłowskiego, *Fragmenta Floristica et Geobotanica* A. 16: 1970 p. 1 s. 17—23.
117. Wspomnienia przyrodnika. Moi profesorowie, moi koledzy, moi uczniowie. Wrocław (w druku).